

Kısaca belirtmek gerekirse kitap, klasik Osmanlı tarih anlayış, anlatım ve yazıcılığı çerçevesinde daha çok Türkçe eserler kullanılarak III. Selim dönemi ni konu edinen ve fazla başarılı sayılmayacak bir çalışma olarak nitelendirilebilir. “Ne aradığını bilmeyen ne bulduğunu bilemez” özdeyişinin ifade ettiği anlama uygun bir manzara söz konusudur. Araştırmacının “Osmanlı’da Dönüm Noktası” üst başlığını taşıyan incelemede konuya yeterince hâkim olamadan, henüz var olduğu belli-belirsiz sorun ya da sorunları tartışıp kavramlaştırmakta sıkıntı çekmekte olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle yazarın çalışmanın başında neyi ya da neleri ciddi birer sorun olarak gördüğü, bu alandaki öngörülerinin neler olduğu ve sonunda neyi tespit ettiği sorusu da cevapsız kalmaktadır.

Ahmet Cihan

İbn Arabî: Kibrit-i Ahmer’in Peşinde

Claude Addas

Çeviren: Atila Ataman

İstanbul: Gelenek Yayınları, 2003. 375 sayfa.

Gelenek Yayınları’nın İbnü’l-Arabî kitaplığı serisinin birinci kitabı olarak tasarlanan bu eser, İbnü’l-Arabî ve tasavvuf düşüncesi içindeki yeri üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınan Michel Chodkiewicz’in kızı Claude Addas tarafından kaleme alınmıştır. Aslı Fransızca olup İngilizce ve İspanyolca çevirileri de bulunan kitap, Atila Ataman tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve aynı yıl içinde iki baskı yapmıştır. Mütercim eserin başında “Teşekkür” başlığı altında, çevirinin noksanları ile ilgili bazı mütevazı ifadeler serdetmişse de, çevirinin kalitesi her sayfada kendisini göstermektedir.

Yazar “Önsöz” ve “Kısaltmalar”dan sonra, “Giriş” bölümünde İbnü’l-Arabî üzerine yapılan çalışmaların, ilk dönemlerde kaynak yetersizliğinden doğan eksiklikler başta olmak üzere, hata ve önyargılarla dolu çalışmalar ya da menakıb ve tabakat kitapları yazarlarının, çoğu zaman hayalî, “tuttuğu tarafa göre renk alan yakıştırmalardan ibaret” nakillerden başka bir şey olmadığını savunur. Önyargılı ve düşmanca yaklaşımlar ile aşırı yüceltici ve masallaştırıcı yaklaşımlar içeren çalışmalar arasında, İbnü’l-Arabî’nin hakkıyla takdir edilemeyeceğine işaret eden yazar, şeyhin yaşadığı dönemdeki

sosyal, siyasî, kültürel duruma değinmeyen bütün kaynakların ciddi bir boşluk bıraktığını vurgular ve kendi niyetini ise “her şeyden önce, İbnü'l-Arabî'nin manevî ve fikrî yolculuğunu yeniden canlandırmak ve mümkün olduğu ölçüde bu güzergâhı, devrinin dinî ve tarihî bağlamı içine yerleştirmek” olarak açıklar. Tasavvuf ıstılahatında, velinin ulaştığı yüksek derecenin kemaline işaret için kullanılan “kibrit-i ahmer” tabiri bu yolcuğun nihayetini ifade ettiği gibi, aynı zamanda taraftarlarına göre de İbnü'l-Arabî'nin kendisini ifade eder. Kitap on bölüm ve beş ekten oluşmakta, her bölüm birkaç alt başlığa ayrılmaktadır.

“Anavatan” başlığı altında İbnü'l-Arabî'nin anavatanı Endülüs'ün coğrafi yapısı, siyasî ve sosyal durumu, zenginlik kaynakları ve onun üzerine uyduurulmuş hadislerle o dönemlerde Endülüs'e hükmeden Murabıt ve Muvahhid/Berberilerin gerek kendi aralarında gerekse dışarıya karşı mücadeleleri, ardından da İbnü'l-Arabî'nin soyunun, oraya nereden ve ne zaman geldiği, şeyhin doğum yeri ve buranın tarihi gibi hususlar özetlenmiştir. İbnü'l-Arabî'nin ailesinden olan ve onu etkilemiş bulunan sûfilerin yanı sıra, ders aldığı ya da etkilendiği diğer bazı zatlar zikredildikten sonra, birkaç paragrafta da İbnü'l-Arabî'nin -kendi tabiriyle- “cahiliye zamanından” söz edilmektedir (s. 31-52).

“Allah Aşkını” adını taşıyan bölümün başlarında, deyim yerindeyse, şeyhin ihtida sürecine yer verilmektedir. Bir eğlenceden dönerken evlerine giden arkadaşlarının aksine, bir harabeye girip orada bir süre ibadet ve zikirle meşgul olmasıyla başlayan sülûk süreci, dönemin kadısı İbn Rüşd'le görüşmesi, Hz. İsa ve Hz. Hızır'la olan ilişkileri ve nihayet Allah'la görüşüp konuşması sonucu ilk “fetih” durumu anlatılmaktadır. Ardından İşbiliye'de almış olduğu Kur'an, hadis, fıkıh eğitimi ve hocalarıyla ilgili bilgiler yer almaktadır. Devamında ise o dönemdeki Mağrib tasavvufu ana hatlarıyla özetlenmekte ve özellikle Endülüs tasavvufunda derin iz bırakmış olan ve İbnü'l-Arabî üzerinde de açık etkileri görülen başlıca iki ekolden, Meriye Mektebi ve Ebû Ye'za ile İbn Hirzihim'in başını çektiği tasavvufî cereyanlardan bahsedilmektedir (s. 53-90).

İbnü'l-Arabî'nin seçilmişliğinin ele alındığı “Seçilme” başlığı altında, kendisinin “Kurtuba Vakıası” olarak adlandırdığı ve Kurtuba'da yaşadığı dönemin başlarında meydana geldiğini ifade ettiği çok özel bir müşahede aktarılmaktadır. Buna göre İbnü'l-Arabî, Kurtuba'da önce 124.000 peygamberi; daha sonra gelmiş geçmiş ve kıyamete kadar gelecek olan bütün mü'minleri bir arada görmüş ve kendisiyle Hz. Hud arasında bir konuşma geçmiştir. Daha

sonra İbnü'l-Arabî'nin enbiya-evliya/veraset-velayet konusundaki tasnifi ve onun "hâtemü'l-evliyâ" olduğuna dair kanaatinin neyi ifade ettiği ele alınmaktadır. Ardından İbnü'l-Arabî'nin İşbiliye'de geçirdiği dokuz aylık süre içinde yaşadığı halvetler ve karşılaştığı "vâkıa"lara yer verilmekte ve ailesinin bazı fertleriyle ilgili bilgiler aktarılmaktadır. Ayrıca şeyhin burada tanıdığı kadın veliler ile "behâül" dediği ve "aklı olmayan akıl sahipleri" diye tanımladığı bir başka grup veli ile tanışmasına da temas edilmektedir (s. 91-108).

Şeyhin, *İcâze* adlı eserine dayalı olarak şer'î ilimleri ve *Muhâdarâtü'l-ibrâr* adlı eserine istinaden de edebiyat ve dil bilgisi ilimlerini hangi âlimlerden tahsil ettiğini öğrendiğimiz "İbn Arabi ve Endülüs Uleması" başlığı altında, ayrıca onun kelâm ve felsefeye de uzak durmadığını, bu alanlarda da XII. yüzyıl Endülüs entelektüellerinden geri kalmadığını, kelâm ve felsefenin faydalı ilimler olduğu kanaatini taşıdığını, kelâmcıların düşmanın silahıyla silahlanarak hata ve cehaletle mücadele ettiklerini; ancak bir memlekete bir kelâmcının yeterli olduğu görüşünü taşıdığını, filozoflar ve felsefenin sınırları ile ilgili görüşlerini de öğrenmekteyiz (s. 109-125).

"Allah'ın Geniş Arzı" başlığı altında, İbnü'l-Arabî'nin Endülüs'ten ayrılışının hikâyesi ve tekrar dönüşü anlatılmaktadır. Cezîretü'l-Hadra'dan başlayan ve miladî 1193-1194 yıllarını kapsayan bu seyahatinde Fas, Tunus ve Tîlîmsan'daki faaliyetleri; görüştüğü sûfiler, Tunus'ta kaldığı bir yıl içerisinde devam ettiği sohbetler hakkında bilgiler verilmektedir. Bu yılların İbnü'l-Arabî'nin sadece bedensel olarak değil, aynı zamanda kendisinin "Allah'ın geniş arzı" ve "Menzilu'r-rumûz" diye adlandırdığı bir menzile de girdiği yıllar olduğu; seyahatini tamamlayıp Endülüs'e dönen İbnü'l-Arabî'nin artık tamamen aynı kişi olmadığı, manevî bir olgunluğa eriştiği ve bundan böyle başkalarına "üstad" olabilecek mertebeye ulaştığı dile getirilmektedir. Ancak Endülüs'e döndüğünde, babası vefat etmiş olduğu için, evin tek erkeği olması hasebiyle annesi ve bekâr olan iki kız kardeşinin sorumluluğunu yüklenmek durumunda kalmıştır. Bu nedenle çevresi, durmadan ona baskı yapıyor ve dünya işleriyle meşgul olmasını istiyor; ancak o, bu baskılara direniyor ve bir üstadının deyimiyle "Balı tattıktan sonra, sirkeyi bir kenara bırakıyordu" (s. 127-146).

"Fas" adını taşıyan bölümde İbnü'l-Arabî'nin Fas'ta yaşadığı deneyimler, ulaştığı mertebeler ve dostluk kurduğu bazı sûfiler anlatılarak bazı kelâmcılarla, Allah'ın zatı ve sıfatları üzerine girdiği tartışmalar aktarılmaktadır. Ayrıca İbnü'l-Arabî'nin İşbiliye'de ilk hırka giyişi ve tasavvufta hırka giymenin

sembolik anlamı üzerinde durulmakta, şeyhin hırka giyme/giydirme hususunda önceki ve sonraki kanaatleri özetlenmektedir. Peygamber Efendimiz'in arşa doğru semadan semaya geçerek cismen gerçekleştirdiği "mirac"ı, şeyhin ruhen tekrar etmesini mümkün gören İbnü'l-Arabî'nin miraç sırasında, hangi semada, hangi peygamberle neler konuştuğu da kendi ifadelerine dayanılarak anlatılmaktadır.

"Vedâlar" başlığını taşıyan bölümde İbnü'l-Arabî'nin Fas seyahati sonrasında, bir daha dönmek üzere, bölgeyi terketmeye karar vermesi üzerine başladığı bir dizi veda ziyareti anlatılmaktadır. Buna göre İbnü'l-Arabî, doğuya doğru sürekli bir hareket hâlinindedir ve yol güzergâhında bulunan dostlarını, evliyaullahı, belli bir düzen içerisinde ziyaret etmekte; bir anlamda onlarla vedalaşmaktadır. İbnü'l-Arabî'ye göre bir velinin ulaşabileceği en yüksek makam olan "Makam-ı Kurbet" mertebesi de yine bu ziyaretler sırasında kendisine verilmiştir (s. 181-192).

"Hac" başlığını taşıyan ve esas itibarıyla Eyyübîler döneminde Meşrik'in ele alındığı bölümde Haçlı Seferleri, Kudüs'ün işgali ve Selâhaddin-i Eyyübî tarafından geri alınışı ve onun ölümüyle birlikte çocukları arasında başlayan iktidar kavgaları söz konusu edilerek Meşrik'teki İslâm coğrafyasının genel bir manzarası verilmekte ve bu manzara içerisinde İbnü'l-Arabî'nin iktidarlara olan ilişkisi ve etkisi örneklerle anlatılmaktadır. Ayrıca Eyyübîler döneminde, Mağrib'den Meşrik'a doğru yoğun bir göç hareketinin yaşandığı ifade edilerek Meşrik'a temelli yerleşen Mağribli sûfi ve âlimlerin isimleri sıralanmaktadır. Ardından o dönemde Mısır'ın içinde bulunduğu ekonomik çöküntü anlatılmakta ve devamında şeyhin arzın merkezine, yani Beytullah'a yaptığı yolculuk, Kâbe'de iken karşılaştığı "vâkıa"lar, eriştiği mertebeler ve tasavvuf edebiyatına kazandırdığı bazı teknik terimlerle bu terimleri hangi anlamda kullandığı hususları üzerinde durulmaktadır (s. 193-228).

"Kullarıma Nasihat Et" başlığı altında İbnü'l-Arabî'nin, Mekke'de bulunduğu bir sırada, müridlerin zayıflığı karşısında yılgınlığa düştüğü bir anda, Allah'tan aldığı bir ilhamla irşad görevini yerine getirmek üzere 1204 yılında başlayan ve yedi yıl boyunca durmadan devam eden Suriye, Filistin, Anadolu, Mısır, Irak ve Hicaz seyahatlerinin öyküsü anlatılmaktadır. Bir yandan seyahat ederken bir yandan da elli kadar eser yazan Şeyh-i Ekber'in Doğu'ya geldiği sıralarda hüküm süren Eyyübî ve Selçuklu sultanlarıyla olan ilişkilerine yer verilmekte; bu seyahatleri sırasında ziyaret ettiği, tanıştığı, dostluk

kurduğu sûfler ve bilhassa Sadreddîn Konevî ile ilgili önemli bilgiler sunulmaktadır (s. 229-255).

“Peygamberlerin İlticagahı Şam” başlığını taşıyan bölümde, hayatının sonlarına doğru Şam’a yerleşen ve burada vefat eden İbnü’l-Arabî’nin Suriye uleması ve sûfleri ile ilişkileri ele alınmakta ve sonraki birkaç yüzyıl içinde ortaya çıkan genel olumsuz tutumun aksine, muasırları olan Şam uleması ve sûflerinin büyük çoğunluğunun kendisine gösterdiği saygı vurgulanmaktadır (s. 257-299).

Eser, İbnü’l-Arabî’nin doğudan batıya bütün bir İslâm coğrafyasını şu veya bu şekilde etkileyen ve derin izler bırakan Ekberî İrfan’ın serencamını çok özet bir şekilde aktaran “Sonuç” bölümüyle son bulmaktadır (s. 301-305). Kitabın “Ekler” bölümünde İbnü’l-Arabî kronolojisi; İbnü’l-Arabî’nin Endülüs ve Magrib’deki çeşitli tasavvuf akımlarıyla ilişkisini gösteren şema; Endülüs ve Magrib’de şerî ilimleri okuduğu hocalarının listesi; Endülüs ve Magrib’de görüştüğü edebiyatçıların listesi ve Ekberî İrfan mektebinin dört silsilesinin şeması olmak üzere, beş ayrı eke yer verilmiştir (s. 310-347). Eser “Kitabiyat” ve “İndeksler”le sona ermektedir (s. 365-375).

Her ne kadar şeyhin ruhanî tecrübelerini ifade eden; ancak genel İslâmî anlayışa ters düşen birçok vakıaya yer verilmişse de, dilinin akıcı olması, İbnü’l-Arabî’nin hayatının gizemli bir şekilde anlatılması ve düşüncelerinin hem derinlikli hem de tartışmalı olmasıyla eser okuyucuyu cezbedecek niteliktedir.

Gürbüz Deniz

Yahudi Kültürü ve Hadisler

Özcan Hıdır

İstanbul: İnsan Yayınları, 2006. 686 sayfa.

İlâhiyat fakültelerinde yapılmakta olan akademik çalışmalarla Türkiye’de din bilimleri sahasındaki araştırmaların kalitesi her geçen gün biraz daha artmaktadır. Yetmişli-seksenli yıllarda gerçekleştirilen lüzumlu-lüzumsuz yüzlerce çeviriden sonra, bilhassa son 10-15 yıl içerisinde hazırlanan ve yayımlanarak Türk okuyucusuna ulaşması sağlanan birçok doktora tezi, artık memleketimizde özgün ilmî telif dönemine girildiğini göstermektedir. Ülkemizde